ئایین و دەروونساغی

د. ئازاد عەلی ئیسماعیل
وەرگێڕانی: شوکریە سالّح کەریم

سەنتەری زەهاوی بۆ لێکۆڵینەوەی فیکریی
لە بڵاوکراوەکانی
سەنتەری زەهاوی بۆ لێکۆڵینەوەی فیکریی (٤٤)

20453

Preview sample - page 1 of 12 - Soran University Academic Digital Library

20123

ئایین و دەروونساغی

.....

لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری زەهاوی بۆ لێکۆڵینەوەی فیکریی
ژمارە (٤٤)

- نووسینی: ئازاد عەلی ئیسماعیل
- وەرگێڕانی: شوکریە سالح کەریم
- بابەت: دەروونساغی
- دیزاین: ڕەوشت محەممەد
- چاپ: یەکەم

لەبەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارە (١٠٣٧)ی ساڵی ٢٠١٧ پێدراوە

Preview sample - page 2 of 12 - Soran University Academic Digital Library

ناوەرۆك

پێشەکی ٥

بەشی یەکەم: دیاریکردنی هەندێ چەمك ١٣

یەکەم: ئایین ١٤

دووەم: ئایینداری ٣١

سێیەم: روحانییەت ٤٣

چوارەم: دەروونساغی ٥٥

بەشی دووەم: دەروون لە روانگەی قورئانەوە ٧٥

یەکەم: بۆچوونی زانایانی مسوڵمان دەربارەی دەروون ٧٧

دووەم: کۆمەڵێ توێژینەوە دەربارەی دەروونی مرۆڤ لە روانگەی قورئانەوە ٧٩

سێیەم: تێبینی لەسەر توێژینەوەکانی پێشوو ٨٧

چوارەم: دەروون لە روانگەی چەند ئایەتێکی قورئانەوە ٩٤

بەشی سێیەم: ئایینداری و دەروونساغی ١١١

یەکەم: دژوارییەکانی پەیوەندی نێوان ئایین و دەروونزانی ١١٢

دووەم: پەیوەندی نێوان ئایینداری و دەروونساغی ١١٧

سێیەم: چەند تۆژینەوەیەك دەربارەی پەیوەندی نێوان ئایینداری و دەروونساغی ... ١٢٨

چوارەم: لێکدانەوەی پەیوەندی نێوان ئایین و دەروونساغی ١٤٣

Preview sample - page 3 of 12 - Soran University Academic Digital Library

بەشی چواردەم: پەیوەندی نێوان چەمکی یەکتاپەرستی و فشاری دەروونی، نمونەی تیۆریی ١٥١
یەکەم: فشاری دەروونی: نمونەی رۆژئاوایی ١٥٢
دووەم: سەرچاوەکانی فشاری دەروونی ١٦٠
سێیەم: فشاری دەروونی لە روانگەی مەعریفییەوە ١٦١
چوارەم: چەمکی یەکتاپەرستی لە ئیسلامدا ١٦٦
پێنجەم: بەشەکانی یەکتاپەرستی ١٦٧
شەشەم: شوێنەواری یەکتاپەرستی لەسەر دەروون ١٦٩
حەوتەم: پەرستشە جەستەییەکان و فشارەکان ١٨٧
هەشتەم: سووککردنی فشاری دەروونی ١٩١
نۆیەم: سووککردنی فشاری دەروونی لە روانگەی ئیسلامەوە ١٩٣

نەنجام ٢٠٨
سەرچاوەکان ٢١٧

Preview sample - page 4 of 12 - Soran University Academic Digital Library

پێشەکی

لە کۆتاییەکانی ساڵی ١٩٦٠دا، جیم جۆنز، کڵێسەیەکی دامەزراند لە باکووری کالیفۆرنیا، ناوینا (پەرستگای خەڵکی) کە بانگەشەی بۆ لێبووردەیی و یەکتر قبوڵکردن دەکرد. لە ساڵی ١٩٧٧ پاش بڵاوکردنەوەی وتارێکی خراپ لە یەکێك لە گۆڤارەکان لەسەر ئەم کڵێسەیە، جۆنز و شوێنکەوتوانی کۆچیان کرد بۆ دارستانێکی دابڕاو لە فویانا، "جۆنز تاون"یان دامەزراند، واتە شاری جۆنز. جۆنز وەك مەسیح دەهاتە بەرچاوی شوێنکەوتووانی، داوای لێکردن کە گوێڕایەڵ و دڵسۆز بن و بە تەواوی پابەند بن و، ئەوەی ویستی بە ئەنجام گەیشت. لە چەند چاوپێکەوتنێکدا، کە لە گەڵ ئەو هەڵهاتوانەی ئەو کڵێسەیە ئەنجامداربوو، ئاشکرا بوو، کە سزای سەخت و سوکایەتی ئاشکرا لەلایەن جۆنزەوە بەکارهاتبوو و لێدانی توندوتیژی تازەپێگەیشتوان و تەنانەت منداڵانیشی دەکرد، گەر هاوڕای نەبوونایە.

لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٧٨دا (لیۆ رایان) ئەندامی کۆنگرێس لە ویلایەتی کالیفۆرنیا، بە فڕۆکە گەشتێکی بۆ جۆنز تاون کرد، بۆ لێکۆڵینەوە لەو تۆمەتانە، کە گوایە ئەندامانی ئەو کڵێسەیە دەستبەسەرکراوون بەبێ ویستی خۆیان. کاتێ (رایان) و هاوڕێکانی لە

Preview sample - page 5 of 12 - Soran University Academic Digital Library

فرۆکەکە هاتنە خوارەوە، چەکدارەکانی پەرستگاکە هێرشیان کردە سەریان و پێنج کەسیان لێکوشتن، کە رایانی ئەندامی کۆنگرێسیش یەکێك بوو لە کوژراوەکان. لە کاتێکدا کاری کوشتن بەردەوام بوو، جۆنز ئەندامەکانی کۆکردەوە و، پێیڕاگەیاندن کە دوژمنەکانیان لە هەموو شوێنێکن، ئیتر کاتی ئەوە هاتووە دەست بکەن بە "خۆکوشتنی شۆڕشگێرانە". لەکاتێکدا ئەو شوێنکەوتووانەی زیاتر دڵسۆزی بوون خۆیان چەکدار کرد و پاسەوانییان دەکرد، ئەوانی تر ژەهری سیانیدیان بەسەر ئەندامەکاندا دابەش دەکرد. جۆنز فەرمانی بە باوان کرد، کە یەکەمجار ئەم ژەهرە بدەن بە منداڵەکانیان، پاشان خۆیشیان بیخۆنەوە. کاتێ چەند کەسێك لە شوێنکەوتووانی ناڕەزاییان دەربڕی بەرامبەر ئەم خۆکوژییە بەکۆمەڵییەی کە جۆنز داوای کردبوو، ئەندامەکانی تر بێدەنگیان کردن. کاتێك لایەنەپەیوەندیدارەکان گەیشتنە شوێنی رووداوەکە، بینیان ئەندامانی ئەو کۆمەڵەیە هەموویان مردوون و کەوتوون بەسەر یەکتردا. لەو رۆژەدا زیاد لە ٨٠٠ کەس مردن[1].

لە (٢٦ی ئازاری ١٩٩٧)یشدا لاشەی ٣٩ کەسیان لە کۆشکێکی شاهانە لە ناوچەی سانتافی لە کالیفۆرنیا دۆزیەوە، کە بەشداربیان لە خۆکوژیەکی بەکۆمەڵدا کردبوو، ئەمانە هەموویان ئەندامی کۆمەڵەیەکی ئایینی نهێنیی بوون، کە پێیان دەوترا (Heaven's Gate) واتە

---

[1]. Aronson, E., Wilson, T.D. & Akert, R.M. Social psychology. (New Jersey: Pearson Education International, 2004), 251.

Preview sample - page 6 of 12 - Soran University Academic Digital Library

دەرگای بەهەشت، کە مامۆستایەکی پێشووی زانکۆ بە ناوی مارشاڵ هیرف ئەبلوایت دایمەزراندبوو. لاشەکان بە شێوەیەکی رێکوپێک دانرابوون، مردووەکان پێڵاوی وەرزشیی رەشی تازەیان لە پێدابوو لە مارکەی (Nike) و دەموچاویان بە پارچە قوماشی پەمەیی داپۆشرابوون. ئەندامانی ئەم کۆمەڵەیە بە وێست و ئارەزووی خۆیان مردبوون، ئەم کارەشیان بە خۆکوژی هەژمار نەکردبوو، کاسێتێکی ڤیدیۆیان بەجێهێشتبوو، کە بەڕوونی نیەت و بیر و بۆچونیان باسکردبوو. بڕوایان وابوو، کە تەنێکی فڕیوی خاوەن کلکێکی تۆز و گاز، بەڕوونی بینراوە لای ڕۆژئاوای ئاسمانەوە. تەواو بڕوایان کردووە کە ئەو تەنە کەشتیەکی ئاسمانی گەورەیە و کاری گواستنەوەیانە بۆ جیهانێکی نوێ و لەبەرکردنەوەی ڕۆح، بۆ ئەوەی کە ئەم کەشتیە هەڵیانگرێ پێویستە واز لە لاشەیان بێنن بە کۆتاییهێنان بە ژیانیان، بەڵام بەداخەوە هیچ کەشتیەک نەهات[1].

مەبەست لە باسکردنی ئەم دوو چیرۆکە، سووکایەتیکردن نیە بە هیچ ئایین و ڕێبازێکی دیاریکراو، چونکە لەم نێوەندەدا هەندێ شوێنکەوتەی ئایینەکان هەیە، کە شێوەیەکی نامۆیان گرتووە کە ئەو ئایینە هەرگیز پێی ڕازی نییە، بۆ نمونە ئەوانەی خۆیان دەتەقێنەوە بۆ کوشتنی هاوڵاتیانی مسوڵمانی سیڤیل، یان شوێنکەوتوانی بزووتنەوەی ئوم شینریکۆی یابانی، کە شوکۆ ئەساهارا لە ساڵی ١٩٨٤دا دایمەزراند، لە

---

[1] Aronson, Wilson & Akert. Social psychology, 173.

Preview sample - page 7 of 12 - Soran University Academic Digital Library

سالّی ۱۹۹۵ بە گازی سیرین هێرشیان کردە سەر شەمەندەفەرەکانی تۆکیۆ، بۆ کوشتنی هاوڵاتیان، کە بڕوایان وابوو لە سزای دونیا رزگاریان دەکەن!

مەبەست لە هێنانەوەی ئەم دوو نمونەیە بۆ دوپاتکردنەوەی ئەوەیە کە ئایین کاریگەرییەکی بەهێزی هەیە لەسەر شوێنکەوتووانی، یان هەندێك لە شوێنکەوتووانی، تەنانەت لەسەر هەندێ لە شوێنکەوتووانی ئایینەکان، ئەم کاریگەرییە دەگاتە رادەیەك، کە خۆیان و کەسانی تر لەناوببەن. لەم روانگەیەوە تێبینی ئەوە دەکەین، کە پەیوەندییەکی پتەو هەیە لە نێوان ئایین و رەفتارەکان، جا رێك بن یان چەوت، بەشێوەیەك وای لە توێژەران کردووە لە بارەی ئەم پەیوەندییەوە لێکۆڵینەوە بکەن و رۆچنە ناوی و، نهێنییەکانی بکەنەوە. لێکدانەوەی پەیوەندی نێوان ئایین و دەروونساغی تێگەیشتنمان روونتردەکاتەوە لە سەر کاریگەریی ئەرێنی و نەرێنی ئایین لەسەر شوێنکەوتووانی. لە سەر ئاستی کەسیش، پەیوەندی نێوان ئایندارى و دەروونساغی لەو بابەتانە بوو کە زیاد لە ۲۰ ساڵ لەمەوبەر سەرنجی راکێشابووم و بووە یەکێك لە پاڵنەرە سەرەکییەکانیش بۆ ئەوەی بچمە ناو پسپۆری دەروونزانیەوە. لەو کۆمەڵگەیەی کە من نەشونمام تێدا کردووە، ئایندارى پتەو بە بۆچوونی هەندێ خەڵك، مرۆڤ بەرەو شێتی دەبات! لەبەر ئەوە خەڵك بەگشتی پابەندبووان بە ئایینەوە، بەتایبەت گەنجان، ئاگادار دەکەنەوە لە رۆچوون لە ئایندا، لە ترسی شێتبوون! ئایا ئایندارى خاوەنەکەی بەرەو شێتی دەبات، یان پێچەوانەکەی راستە؟ بەڵگە چییە بۆ هەر کام

Preview sample - page 8 of 12 - Soran University Academic Digital Library

لەو دوو بانگەشەیە؟ لاپەرەکانی داهاتوو هەوڵێکی زانستیی سادەیە، بۆ پێشکەشکردنی هەندێ وەڵام بۆ ئەو دوو پرسیارە. ماوەتەوە بڵێین وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە ئەنجامی کاریگەریی دەبێت، لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی، سیاسی، هزری، وێرای کاریگەرییەکانی لەسەر رەفتاری تاک و کۆمەڵەکان.

مێژوو و شارستانیە کۆنەکان ئاماژە بەوە دەکەن، کە مرۆڤ لە هیچ سەردەمێک لە سەردەمەکانی مێژوودا بێ ئاین نەبووە. نیشتەجێبووی ئەشکەوتەکان لەسەر دیوار وێنەیان هەڵکۆڵیوە و نەخشاندووە، کە چەمکی ئایینەکەیانی نواندووە. ئەمە وای لە هەندێ لە لێکۆڵەران کردووە کە ئایندارى بە رەفتارێکی خۆڕسکی هەژمار بکەن، بەڵکو هەندێکیان هەوڵیانداوە، وەک ئەوەی پێرسینگەر (Persinger) لە کتێبەکەیدا کردوویەتی "بنەما دەمارییە دەروونییەکانی بڕوابوون بە خودا"، هەوڵی داوە بنەمای فسیۆلۆجیی بۆ دیاردەی باوەڕبوون بە خودا بدۆزێتەوە، کە بەکرۆک و تەوەری باوەڕبوون بە ئایینە ئاسمانییەکان هەژمار دەکرێت[1].

مێژووی مرۆڤ لەگەڵ ئایینەکان، لە سەر ئاستی کۆمەڵایەتی، بریتیە لە کایەی خوێندنی کۆمەڵزانیی ئایینیی کە لە سیستم و ریتمە ئایینیە باوەکان دەکۆڵێتەوە لەسەرجەم کۆمەڵگەکاندا، هەروەها لێکدانەوەی بەشێوەیەکی وەسفیی شیکاریی تەقریری، لەرووی گەشەکردن و بەرەو

---

[1] Persinger, M. A. Neuropsychological Bases of God Beliefs. (New york: praeger, 1987).

Preview sample - page 9 of 12 - Soran University Academic Digital Library

پێشچوونی و گۆڕانکاری نێبدا و، لەوەی دەچێتە ژێرباری، بان ئەو هۆکارە کۆمەڵایەتی و ژینگەیی و ڕۆشنبیریانەی بونیاتی دەنێت[1]. هەروەها کایەیەکی تری خوێندنیشی هەیە، کە لە پەیوەندی مرۆڤەکان بە ئایینەکانەوە دەکۆڵێتەوە لەسەر ئاستی ئاکەکەسی، کە دەروونزانان لە ئەورووپا و وڵایەتە یەکگرتوەکان پێیدەڵێن "دەروونزانی ئایین".

شایانی باسە، ڕۆڵەی ئەوانەی لەم بوارەدا نووسیویانە، گەر نەڵێین هەموویان، لە دەروونزانە ڕۆژئاواییەکانن، لەبەر ئەوە تێشك خستنەسەر ئایینی یەهودی و مەسیحی لە کتێبەکانیاندا زیاترە لە ئایینە گەورەکانی تر وەك ئیسلام، یان بوزی، یاخود هیندۆسی. بابەتی پەیوەندی نێوان ئایین یان ئایندار و دەروونساغی، تا ئێستاش ڕۆڵەی بوارە هەستیۆرێنەکانی تۆێژینەوە دەروونییەکانن، زانایان تۆێژینەوەی ڕۆڵی مەیدانی و کلینیکیان ئەنجامداوە بۆ زانینی سروشتی ئەم پەیوەندییە، هۆکاری جۆراوجۆریان بەکارهێناوە، ج بۆ پێوانیکردنی ئایندارێی یان دەروونساغی. هەروەها سی ساڵی سەدەی پێشوو لێکۆڵینەوەیەکی زۆری لەو جۆرەی بەخۆوە بینیوە، کە بەڵگەیەکی ڕوونە لەسەر ئەوەی دەروونزانان بەگشتی، وپسپۆڕانی دەروونساغی بەتایبەتیتر، گەیشتوونەتە گرنگیی لێکۆڵینەوە دەربارەی ئایین. یەکێك لەو کەسانەی گرنگی بەم بوارە دەدەن باسی ئەوەی

---

[2] إسماعيل زكي محمد، في الدين والمجتمع، الإسكندرية، دار المطبوعات الجديدة، ١٩٨٩،

Preview sample - page 10 of 12 - Soran University Academic Digital Library

کردووە، کە خوێندنی ئایین بووە بە یەکێك لە وانە سەپێندراوەکان لە ٧٥ کۆلیژ لە کۆی ١٥٠ کۆلێژی پزیشکی لە ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لە ساڵی ٢٠٠٤ەوە[1]. بەداخەوە کە کتێبخانەی ئیسلامیی هەژارە لە بواری لێکۆڵینەوەی تیۆریی و پراکتیکی لەم بوارەدا، هەر ئەمەش پاڵنەرم بوو بۆ دانانی ئەم کتێبە، بەڵکو لەلای ئەو مسوڵمانانەی کە سەرقاڵن بە زانستە دەروونیەکانەوە قبوڵ بێت[2]. کتێبەکەشم ئاڕاستەی ڕۆشنبیرانە بەگشتی، ئەوانەی بەلایانەوە گرنگە ڕاوبۆچوونی ڕۆژئاواییەکان بزانن سەبارەت بە ئایین.

ئەم کتێبە باسی کارێگەری ئایین لەسەر دەروونساغی مرۆڤەکان دەکات، لە ڕێی ئەوەی کە دەروونزانە ڕۆژئاواییەکان پێیگەشتوون لە ئەنجامەکانی ئەم بوارە و، شیکردنەوەی ئەم ئەنجامانە. ئەم کتێبە هەوڵدەدات کە وەڵامی پرسیارگەلێك بداتەوە وەك: ئایا کەسێکی ئایبندار دەروونساغیی باشترە لە کەسێکی نائایندار، یان بە پێچەوانەوە؟ چۆن و بۆچی؟ وە ئەم لێکۆڵینەوەیە پێشنیاری هەندێ هێڵی گشتی پەیوەندی نێوان ئیسلام و دەروونساغی دەکات.

ئەم کتێبە لە چوار بەش پێکهاتووە، بەشی یەکەم پێناسەی چەند چەمکێکی گرنگ دەکات، وەك چەمکی ئایین، ئایندارى، ڕۆحانییەت و

---

[1] Booth, B. "More schools teaching spirituality in medicine", 2008, American Medical Association, accessed, <http:ama-assn.org/amednews/2008/03/10/prsc0310.htm>. August 24, 2011.

[2]. مەبەستم لە هەژاریی کتێبخانەی ئەوە نییە کە هیچ سەرچاوەیەکی لەم بابەتەی تێدا نییە، بۆ نموونە کتێبەکەی الصنیع (التدین والصحة النفسیة) کە پێشەنگ و بەنرخە لەم بوارەدا.

Preview sample - page 11 of 12 - Soran University Academic Digital Library

دەروونساغی. بەشی دووەم باسی روالەتی دەروون بەگشتی دەکات لە قورئانی پیرۆزدا، ئەم بەشە بە دەروازەیەك دەژمێردرێ بۆ ئەوەی کە بەدوایدا دێت. بەشی سێیەم کرۆکی کتێبەکەیە، باس لە پەیوەندی نێوان ئایین یان ئایندارى و دەروونساغی دەکات. بەشی چوارەم گفتوگۆی پەیوەندی نێوان فشاری دەروونی و چەمکی یەکتاپەرستی دەگرێتەوە، تا ببێتە هێڵێکی تیۆریی بۆ لێکدانەوەی پەیوەندی نێوان ئایندارى و دەروونساغی لە تێڕوانینێکی ئیسلامیەوە. بەشی پێنجەم و کۆتایش پوختەی کتێبەکەیە و ئەوەی دەتوانرێت هەڵنجێنرێت لەو توێژینەوانەی کە پەیوەندی نێوان ئایین، یان ئایندارى و دەروونساغیان کۆڵیوەتەوە.

فەزڵ و گەورەیی دەگەرێتەوە بۆ خواى بالادەست، لەو راو بۆچوونانەی کە هێناومن، گەر خوێنەر هەر کەموکورتیەکی بەدیکرد بۆ منی بگێرێتەوە. داواکارم لە خواى گەورە سەرکەوتوومان بکات لە کارەکانمادا و نیەتپاکیمان پێ ببەخشێت.

دانەر

Preview sample - page 12 of 12 - Soran University Academic Digital Library